

BÖLGESEL GELİŞMEDE FÜTZ ANALİZİ KULLANMANIN ÖNEMİ

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Durman*

ÖZET

Bölgesel gelişme politikasının amacı, ya ülke gerilinde bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi, ya da bir bölgenin ekonomik gelişmişlik düzeyinin artırılmasıdır. Bu çalışmada bölgesel gelişmenin sağlanabilmesi için bölge ile ilgili FÜTZ analizi yapmanın faydaları tartışılmıştır. FÜTZ analizi işletme biliminde, işletmenin analizinde işletmenin üstünlük ve zayıflıklarının belirlenmesine yardımcı olurken, çevrenin analizinde de fırsat ve tehlikelerin belirlenmesinde kullanılmaktadır. Bölgesel gelişme bölgenin üstün ve zayıf yanları ile yörenin dış çevresi analiz edilerek bölge açısından fırsat ve tehditler tespit edilir.

SUMMARY

The main objectives of Regional development policy is either the eradication of differences of development among regions in a country or the improvement of the level of economic development in a region. In this study we have discussed the benefits of SWOT analysis in the area of regional economic development. SWOT analysis, in management science, is used in the analysis of the enterprises, their strengths and their weaknesses. It is also used as a tool in the analysis of the environmental factors by determining the threats and opportunities. According to SWOT analysis as used by the area of Regional Economics, the threats and opportunities of development are determined by analysing the weak and the strong aspects of the region's economy.

* DFC İİBF İktisat Bölümü Öğretim Üyesi

1. BÖLGESEL KALKINMA

Özellikle ikinci dünya savağından sonra, iktisat bilimi içerisinde büyüme, kalkınma ve planlama konuları, ekonomik analiz içinde daha fazla yer tutmaya başlamıştır. Ekonomik faaliyetlerin gerek incelenmesinde gerekse planlaması ve oluşumu aşamalarında mekan önem kazanmıştır. İktisat biliminin (sayısal tekniklerin ve ekonometrinin gelişmesi gibi nedenlerle) daha çok uygulamaya dönük bir bilim haline gelmesi, mekânın buna bağli olarak bölgenin öneminin artmasına neden olmuştur.¹

1.1. Bölge Kavramı

Bölge, belirli kriterler bakımından homojen yeryüzü parçasıdır. Yer yüzünde hangi parça alınır alınır muhakkak birbirinden farklı olacaktır. Belirli bölgelerin oluşturulması, aralarında homojenliğin sağlanması ancak önceden belirlenmiş kriterlerle mümkündür. Buna göre bölgeler, yer yüzünde belirli özelliklerin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan sahalardır. Burada önemli olan bu yeryüzü parçalarının hangi kriterler bakımından homojen olduğudur.²

Bölge kavramı, makro ekonomik analizin, ülke genelinden daha alt birimlere indirgenmesi aşamasında ortaya çıkmıştır. Mekan analizinde bir sınıflamaya ve sınırlamaya gerek duyulmuştur. Bu sınıflama ihtiyacı da bölge kavramı ile karşılanmıştır.* Bölge, ekonomik analizde bir tür ölçek görevi görür. Makro ekonomik konuların analizinde ortaya çıkan eksikliklerin giderilmesinde yararlıdır. Ayrıca kalkınmakta olan ülkelerde kaynaklar kıt olduğu için, tüm ülkenin kavranması için bölge birim olarak ele alınır. Gerekli bilgilerin toplanmasında, bu verilerin analiz edilip karşılaştırılmasında en iyi yöntem, yine ülkeyi uygun büyüklükte bölgelere ayırmaktır.⁴

1.2. Bölge Türleri

Yer yüzünün ve ülkelerin, belirli kriterlere göre bölgelere ayrıldığı belirtilmiştir. Bu bölgelerin de özelliklerine göre yine belli kriterlere göre sınıflandırılması mümkündür. Genel olarak bu sınıflandırma, ya bölgelerin ekonomik yapılarına göre, yada ekonomik gelişme seviyelerine göre yapılır. Bölgesel iktisat açısından, bölgelerin ekonomik yapılarına göre sınıflandırılmaları, yapılan çalışmaya kolaylık getirmesi bakımından önem

¹ Mustafa ERKAL, Bölge Açısından Az gelişmişlik. Boğaziçi Yayınları. İstanbul, 1982 s: 16

² Mustafa ERKAL, Bölge Açısından Az gelişmişlik, a.g.e. s:4

³ Mustafa ALTINTIŞ, Türkiye'de Kalkınma ve Uygulama Sorunları, Kalite Matbaası, Muğla İşletmecilik Yüksekokulu Yayını, Yayın no:2., Ankara, 1978, s:16

⁴ Mustafa ERKAL, Bölge Açısından Az gelişmişlik, a.g.e., s:3

lidir. Bu sınıflandırmalarda, bölgeler belirli bir zaman dilimindeki durumları anlatır.⁵

1.2.1. Homojen Bölge

Homojen kelimesi "bütün unsurları aynı yapıda veya vasıfta olan" anlamına gelir.⁶ Ekonomik kriterlere göre aynı özellikleri gösteren bölge homojen bölgedir. Başlıca kriterler de şunlardır: İktisadi faaliyetin şekli, coğrafi durum, gelir seviyesi, üretilen mal ve hizmetlerin cinsi, nüfusun sosyal ve ekonomik özellikleri.⁷ Homojen bölge, bölge karakteristikleri birbirine mümkün olduğu kadar yakın olan birimlerden oluşan devamlı bir mekândır. Homojen bölgenin yapısını ortaya koyacak teknik, bölge muhasebesidir.⁸

1.2.2. Polarize Bölge

Bir merkezle onu çevreleyen hinterlandından oluşan alana polarize bölge denir. Ekonomik gelişmenin çok yönlü ve çeşitli nedenlerle belli bölgelerde yoğunlaşması, bölgeler arası gelişmişlik farkına neden olmaktadır. Polarize bölgede bir merkez vardır. Bir de bu merkeze bağli çevre vardır. Merkezle çevre arasında ekonomik ve sosyal bağlar ya önceden beri zayıftır. Yada farklı nedenlerle zayıflamıştır.⁹

Polarize bölgeler şu şekilde ortaya çıkarlar. Belirli bir yörede gelişme bir kez başlayınca kişiler ve firmalar bir takım dışsal ekonomilerden yararlanma imkânına kavuşurlar. Bu imkanlardan yararlanmak isteyen işgücü ve sermaye, daha az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgeye doğru gelmeye başlayacaktır. Bu akım sonucu ortaya çıkan büyük kentler, mevcut işletmelerin gelişmesi, yeni işletmelerin kurulması, dışsal ekonomileri büyütür. Bu döngü belli bir noktaya kadar sürer.

Bu arada işletmelere, ailelere ve bireylere ilaveten bir takım imkanlar çıkmış olur. İş bulmanın kolaylaşması ve fertlerin sosyal güvenliğe sahip olmaya başlaması, bu ilave imkanlardan sayılabilir. Eğlence yerleri, kütüphaneler, müzeler ve konferanslar gibi kültürel faaliyetler, deneyimli avukatlar, doktorlar gibi bazı özel gereksinimler bu kentlerde rahatça karşılanabilir. Fakat kent belli bir büyüklüğe ulaşınca sahip olunan avantajlar, dezavantaj haline gelir. Artık şehirde yaşamak, gerek işletmeler açısından

⁵ Mustafa ERKAL, Bölge Açısından Az gelişmişlik, a.g.e., s:5
Mili Eğitim Bakanlığı, Örneklerle Türkçe Sözlük., cilt: 2, Ankara, 1995, s: 1272

⁶ Mustafa ALTINTIŞ, Türkiye'de Kalkınma ve ... a.g.e., s: 18

⁷ Mustafa ERKAL, Bölge Açısından Az gelişmişlik, a.g.e., s:6

⁸ Mustafa ALTINTIŞ, Türkiye'de Kalkınma ve ... a.g.e., s: 18

gereke kişiler açısından bazı olumsuzluklara ve eksi dışsal ekonomilere neden olur.¹¹

1.2.3. Ekonomik Gelişme Düzeyine Göre Bölgeler

Beşeri, tarihi ve coğrafi nedenlerle ortaya çıkan ülkeler arası ekonomik ve sosyal gelişmişlik farkı, benzer nedenlerle bölgeler arasında da görülür. Bölgeler kendi aralarında "gelişmiş" ve "az gelişmiş" olmak üzere ikiye ayrılır. Bu grupları da alt gruplara ayırmak mümkündür." Ekonomik kriterler açısından üstün olan bölge gelişmiş bölgedir. Bölge gelir seviyesi, gelir artış hızı, sosyal ve kültürel bakımdan gelişmiş bir özellik taşır. Eğitim seviyesi yüksektir. Sosyal alt yapı yatırımlarını oluşturan eğitim, sağlık, yol, su, elektrik, park, otel, yeşil saha, sinema, tiyatro, sosyal güvenlik gereksinimleri, yeterli şekilde karşılanmaktadır.

Bölgenin geliri, ülke gelir düzeyinin altında olmasına rağmen, gerek yapılan yatırımlarla, gerekse bölgenin sahip olduğu yeraltı ve yerüstü imkanların değerlendirilmesi ile bölgede gelir düzeyi artırılabilir. Bu tip bölgelere "gelişme halindeki bölge" denilmektedir. Gelir düzeyi ülke ortalamasının üzerinde olmasına rağmen gelişme potansiyelini kaybettiği için gelir artış hızı düşen bölgeler de olabilir. Bu tip bölgelere de " potansiyel bakımdan az gelişmiş bölge" denilir.¹²

1.3. Bölgesel Kalkınma

Ekonomik kalkınma ülkenin tüm bölgelerinde aynı anda ve aynı şiddette görülmez. Bazı yöreler ortalamanın üzerinde bir gelişim gösterirken, bazı yerler, ülke ortalamasına yakın bir gelişme gösterir. Bunun yanında imkanları daha kısıtlı bölgeler ülke ortalamasının daha altında bir gelişim gösterir.

1.3.1. Az Gelişmiş Bölgelerin Özellikleri

Az gelişmiş bölgelerin genel nitelikleri şu şekilde sıralanabilir: Bölge gelir seviyesi ve bölge gelir artış hızı, ülke gelir seviyesi ve ülke gelir artış hızından düşüktür. Bölgede tarım sektörü hakimdir. Nüfus artış hızı ülke nüfus artış hızından yüksektir. Nüfus bileşimi içinde 0-14 yaş grubunun oranı yüksektir, istihdam imkanları yetersizdir. Ücret oranları ülke ortalamasının altındadır. Kadınların istihdam oranı yüksektir. İlgücünün sendikalaşma oranı, ülke ortalamasının altındadır. Gelir seviyesi düşük, tasarruflar yetersiz,

¹¹ Zeynel DİNLER, Bölgesel İktisat, 2. Baskı, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1986, s:127

¹² Mustafa ALTINTIŞ, Türkiye'de Kalkınma ve ... a.g.e, s:20

¹³ Mustafa ALTINTIŞ, Türkiye'de Kalkınma ve ... a.g.e, s:22

yatırımlar için sermaye kıttır. Mahalli pazar, milli pazara yeterince entegre olamamıştır. Bu durumdan kaynaklanan tarımsal üretim düşüklüğü söz konusudur. Sosyal çevre ıslah edilmemiştir. Alt yapı yatırımlarında önemli ölçüde yetersizlikler vardır. Üretim faktörlerinin marjinal verimlilikleri düşüktür. Haberleşme ve ulaşım ağı yetersizdir. Bölge dışına göç verme oranı yüksektir.¹¹

Az gelişmiş bir ekonomide bölgesel, sektörel ve sosyal açıdan bütünleşme gerçekleşmemiştir. Mal ve faktör hareketleri, alt yapı donanımının yetersizliğinden dolayı son derece sınırlıdır. Aynı nedenlerden dolayı mal ve faktör piyasaları da bütünleşmemiştir.

1.3.2. Bölgesel Dengesizliği Ortaya Çıkaran Nedenler

Bölgesel dengesizlik kalkınmanın ilk safhalarında zorunlu olarak ortaya çıkar.¹⁴ Bölgeler arası gelişmişlik farkının ortaya çıkışında, ekonomilerin sanayileşmeleri önemli rol oynamıştır. Sanayi kuruluşlarının bulunduğu merkezler çevreden sürekli olarak hammadde, işgücü ve sermaye talep etmektedir. Bu durum çevrenin sürekli olarak merkezin kontrolünde olması gibi bir sonuç da doğurmaktadır. Ayrıca sanayi kuruluşunun bulunduğu merkez, gelişmişlik düzeyini artırdıkça yeniliklerin ve bilgi alışverişinin yoğunlaştığı dinamik bir yapıya kavuşarak diğer bölgeler ile aralarındaki gelişmişlik farklarını artırmaktadır.¹⁵ Polarize bölgenin temel özelliklerinden biri ekonomik ve sosyal açıdan bölgenin merkezi (gelişme kutbu) çevresinden daha fazla gelişmiştir.¹⁶

Bölgesel dengesizliğe neden olan faktörler farklıdır. Bunlardan biri tabii ve coğrafi dengesizliklerdir. Fiziki şartların ve doğal kaynakların bir sonucu oluşurlar ve değiştirilme imkanları ya hiç yoktur ya da çok sınırlıdır. Örneğin maden bölgeleri gibi. İkinci neden ekonomik ve fonksiyonel dengesizliklerdir. Bu da üretim faktörlerinin her bölgede farklı miktarlarda ve farklı oranlarda bulunmasından kaynaklanır. Bu durumda üretim faktörlerinin veriminde bölgelere göre farklılık göstermesine neden olur. Bir diğer neden ise, sosyal dengesizliktir. Çeşitli bölgelerde yaşayan insanların faydalandıkları sosyal hizmetlerin miktar ve kalite açısından farklı olmasından kaynaklanır. Eğitim, kültür ve sağlık hizmetleri bu tür sosyal hizmetler arasında sayılabilir.¹⁷

¹¹ Mustafa ALTINTIŞ, Türkiye'de Kalkınma ve ... a.g.e, s:25

¹² Zeynel DİNLER, Bölgesel İktisat, a.g.e., s: 126

¹³ Hüsnü ERKAN, Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme, a.g.e., s:26

¹⁴ Mustafa ALTINTIŞ, Türkiye'de Kalkınma ve ... a.g.e., s:18

¹⁵ Mustafa ERKAN, Bölge Açısından Az gelişmişlik, a.g.e., s:33

Diğer endüstrilerden daha hızlı gelişerek bölgesel dengesizliğe neden olan sektör, üretim için diğer firmalardan sağladığı girdiler ile bölgesel gelişmeyi hızlandırır. Gelişen sektöre girdi sağlayan firmalar da, gerek üretim gerekse tüketim mali talebindeki artış sonucu bölgesel gelişme ve dengesizlik daha da artar.¹⁴

Bölgesel gelişmenin temelinde şu unsurlar bulunduğu da söylenebilir: Yerel tercihler, sermaye stokunun miktar ve mekan içinde dağılımı, nüfusun doğal büyüme hızı, işgücü ve sermayenin nispi getiri oranları ve herhangi bir yerde ortaya çıkan yenilikleri bölgenin emme kapasitesi.¹⁵

Gelişmemiş bir ülkede, herhangi bir bölgede ortaya çıkan ekonomik gelişme, şu iki nedenden dolayı bölgesel dengesizliğin hızlı bir şekilde artmasına neden olur. İlk neden, bu bölge bir çekim merkezi haline gelerek, hızla gelişmeye başlar. Bu durum geri kalmış bölgelerle aralarındaki farkın, açılmasına neden olur. İkinci neden ise, geri kalmış bölgelerin bizzat kendileridir. Geri kalmış bölgelerde az gelişmiş bir ülkede olduğu için gelir ve refah düzeyi, çok düşük olduğundan, diğer bölgelerdeki normal bir gelişme bile aralarındaki farkın çok fazla açılmasına neden olur. Örneğin kişi başına düşen gelirin 100\$ olduğu A bölgesinin yanındaki B bölgesinde gelirin 500\$ olduğu kabul edilsin. B bölgesinde %10'luk bir büyüme durumunda kişi başına düşen gelirden 50\$'lık bir artış olacaktır. Oysa 50\$ A bölgesindeki bir kişinin gelirinin %50'sine eşittir.²⁰

Bölgesel dengesizliğe bazen doğal kaynak zenginliklerindeki farklar da neden olur. Toprağı verimli, maden yatakları zengin bölgeler, diğer bölgelere göre daha gelişmiş bir yapıya kavuşurlar. Bazen de merkezi yönetim tarafından bazı bölgelere, yatırım teşvikleri gibi bazı ayrıcalıkların verilmesi bölgesel dengesizliğe neden olabilir. Bazı(KİTter gibi) kamu yatırımları da bölgesel dengesizliğe neden olabilirler.

1.4. Bölgesel Kalkınma Politikası

Gelişmiş olsun az gelişmiş olsun her ülke farklı gelişmişlik düzeylerindeki bölgelerden oluşur. Az gelişmiş ülkelerdeki bölgeler arası gelişmişlik farkı problemi kendini daha çok hissettirir. Bütün ülkeler bu gelişmişlik farklarını (geri kalmış bölgeleri de geliştirerek) gidermek için bölgesel kalkınma politikaları uygularlar.²¹

¹⁴ Hüsnü ERKAN, *Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme*, a.g.e., s:22

¹⁵ Hüsnü ERKAN, *Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme*, a.g.e., s:34

¹⁶ Zeynel DİNLER, *Bölgesel İktisat*, a.g.e., s:132

¹⁷ Zeynel DİNLER, *Bölgesel İktisat*, a.g.e., s:199

Bir ülke ekonomisinde bölgeler arasında gelişmişlik farkı olması kaçınılmazdır. Ekonomi politikasının önemli amaçlarından birisi de bölgeler arası dengesizliği gidermektir.²²

Bölgesel dengesizliğin giderilmesinde ülkenin genel ekonomik yapısı önem taşır. Büyüyen bir ekonomide az gelişmiş bölgeye aktarılacak yeterli kaynak bulunabilecektir. Bunun yanında üretimi büyümeyen bir ekonomide, az gelişmiş bölgelerin kaynaklarını harekete geçirecek yeterli kaynak bulunmayabilir.²³

1.4.1. Bölgesel Kalkınma Politikasının Amaçları

Bölgesel kalkınma politikasının amaçları her türlü kaynağın, ekonomik faaliyetlerin ve nüfusun coğrafi bölgeler arasında uyumlu dağılımını kolaylaştırmaktır. Böylece geri kalmış bölgelerin ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlayarak bölgesel dengesizliğin azaltılmasına, bölgenin değerlendirilmesine ve gelişmenin ülke geneline yayılmasının sağlanmasına çalışılır.

Geri kalmış bir bölgenin ekonomik ve sosyal kalkınmasını sağlamak için plan hazırlanırken, bölgesel kalkınma politikası amacıyla ulusal kalkınma politikası amacı arasında bir uyumun sağlanmasına çalışılır. Bölgesel kalkınma politikasının amacı, ulusal kalkınma politikasının amacından farklılık gösterirse, kaynakların kullanımında rasyonellik sağlanmayabilir. Aynı amaca ulaşmaya çalışmanın sağlayabileceği sinerji dikkate alınmalıdır.²⁴

1.4.2. Bölgesel Kalkınma Politikasının Araçları

Bir bölgenin kalkınması için planlar hazırlanırken kullanılabilen en önemli araçlar, alt yapı yatırımlarıdır. Alt yapı yatırımları da kendi içinde farklı gruplara ayrılmaktadır.

Devlet, kamu harcamalarıyla bir yörenin ekonomisine etki edebilir. Bir kamu harcamasının herhangi bir yöre ekonomisinde ekonomik canlanmaya neden olacağı için miktar olarak, o yörede toplanan vergiden fazla olması gerekir.²⁵

Geri kalmış bölgenin sanayileştirilmesi, başvurulabilecek ayrı bir

- Mustafa ALTINTIŞ, *Türkiye'de Kalkınma ve ...* a.g.e., s: 15

• Mustafa ERKAL, *Bölge Açısından Az gelişmişlik*, a.g.e., s: 18

²² Zeynel DİNLER, *Bölgesel İktisat*, a.g.e., s:205

²³ Zeynel DİNLER, *Bölgesel İktisat*, a.g.e., s:218

yoktur. Bunun için alınabilecek dolaylı ve dolaysız olmak üzere iki tür önlem vardır. Dolaysız önlemlerde kamuya ait ekonomik birimler, geri kalmış bölgelerde yatırım yapmaya zorlanabilir. Örneğin bir KİT yatırımlarının belli bir yüzdesini bu yörelere yatırması yönünde yasal ve idari düzenlemeler yapılabilir. Dolaylı önlemlerde ise devlet, bazı mali ve teknik teşviklerle bu yörelerin sanayileşmesine katkıda bulunabilir. Vergi muafiyetleri veya indirimleri bu konuya iyi bir örnektir.²⁴

Altyapıyı oluşturan maddi, kurumsal, personel alt yapı yatırımları üretilmiş alt yapı yatırımları grubundandır. Bunlara dördüncü olarak, doğal alt yapı ilave edilebilir. Doğal altyapı, bir ekonomideki yeraltı yerüstü zenginlikleriyle doğal koşulları kapsamaktadır. Su kaynakları, deniz, nehir, göl, orman, arazi, arazinin yapısı, iklim ve maden kaynakları bir ülkenin sahip olduğu doğal alt yapı unsurlarıdır.²⁵

Bir ekonomide maddi alt yapının fonksiyonu şu şekilde açıklanabilir: Ekonomik faaliyetlerin hem seviyesine , hem de bütünleşme derecesine etki eder. Ayrıca toplumdaki iş bölümü ve teknolojik gelişmenin bir fonksiyonudur.

Maddi alt yapı, sosyal sabit sermaye ile eş anlamlı olarak kullanılan bir kavram, enerji, yol, ulaşım, haberleşme alanlarında bütün yatırım, donatım ve işletme araçlarıyla, doğal kaynakların ve ulaşım yollarının korunmasına ek olarak kamu yönetimi, eğitim, araştırma, sağlık ve sosyal hizmetler için gerekli bine ve donatım anlaşılmalıdır.

Ekonomik faaliyetlerde temel unsur insandır. Ekonomiler gelişmişlik düzeylerine bağlı olarak uzmanlaşma ve işbölümünün geliştirdiği bilgi, eğitim ve beceri ile donatılmış insanlara gereksinim duyarlar. Ekonomik üretim ve gelişim sürecine, bilgi ve beceri insan unsuru ile katılmaktadır. Personel alt yapı, ekonomik sürecin insan faktörü ve onun becerilerini kapsar. Onun için bu alanda yapılan yatırımlar personel alt yapı yatırımlarını oluştururlar.

Kurumsal alt yapının unsurları şu şekilde sıralanabilir: Sosyo-ekonomik sistemi düzenleyen hukuk düzeni gibi yazılı yasalar, yazısız toplumsal kurallar, değer yargıları, yargı, yasama, polis, ordu gibi yerel ve merkezi bürokrasiden oluşan örgütsel düzenlemeler.²⁶

Ekonomik alt yapı yatırımları, haberleşme, enerji ve ulaşım şebekeleri

²⁴ Mustafa ALTINTAŞ, Türkiye'de Kalkınma ve ... a.g.e., s:57

²⁵ Hüsnü ERKAN, Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme, a.g.c., s:52

²⁶ Hüsnü ERKAN, Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme, a.g.e., s:81

ile ilgili yatırımlardan oluşur. Bu yatırımlar, kalkınmayı bizzat harekete geçiren bir motor değildir. Onun yerine diğer yatırımların verimini artıran bir çerçevedir.²⁷

Sosyo-kültürel altyapı yatırımları, eğlence, kültür hizmetleri ile sağlık, personel ve tesislerinden oluşur. Bu yatırımların yapılması işgücü veya yatırımcılar için cazibe nedenidir. Bu yatırımların yetersizliği özellikle kalifiye eleman sıkıntısına neden olur.²⁸

1.4.3. Bölgesel Kalkınma Politikasının İlkeleri

Uygulanan bölgesel kalkınma politikalarında uyulması gereken bazı ilkeler vardır. Bir bölgenin geri kalmasında en önemli nedenlerden biri, söz konusu yörenin özel yatırımlar için yeterince karlı gözükmemesidir. O bölgeye yapılacak yatırımlar için sosyal açıdan karlılık dikkate alınmalıdır.

1.4.3.1. Sosyal Karlılık İlkesi

Özel sektör ekonomik faaliyetlerde kar maksimizasyonu amacıyla hareket eder. Üretimlerini karlarına göre ayarlar.²⁹ Kar ise daha çok gelişmiş bölgelerde ortaya çıkar. Geri kalmış bölgelerde ekonomik kar, az olmasına karşın ekonomik canlılığı sağlayacak yatırımların "sosyal karlılığı" oldukça yüksektir. Bundan dolayı geri kalmış bölgelerde kısa sürede ekonomik olmasa bile, sosyal karlılığı yüksek ve ancak uzun sürede ekonomik olabilen yatırımlar devletçe yapılmalıdır. Modern devletin temel amaçlarından biri, toplum refahını yükseltmektir.³⁰

1.4.3.2. Kalkınma Kutbu İlkesi

Kaynaklar kut olduğu için bütün yöreye eşit yatırım yapmak yerine, bölgenin potansiyelini harekete geçirebilecek bir kutbun yaratılmasına dikkat edilmelidir. Bir de uygulanan planlarda halkın katılımı sağlanmalıdır. Yöre öncü ve yöneticilerinin düşünceleri alınmalıdır.

Bugün gelişmiş olsun, az gelişmiş olsun bir çok ülke geri kalmış bölgelerin geliştirilmesi konusunda kalkınma kutbu ilkesine başvurmakta, suni gelişme kutbu oluşturmaya çalışmaktadır. Bu da yatırımlarla oluşacağından, gelişme kutbu oluşturabilmek için bütün sektörlerde değil, gelişme şansı "duğu düşünülen sektörlerde yatırım yapılması sağlanmaya çalışılmalıdır."³¹

²⁷ Zeynel DİNLER, Bölgesel İktisat, a.g.e., s:222

²⁸ Zeynel DİNLER, Bölgesel İktisat, a.g.e., s:222

Jan Walter ELLIOTT, Macro Economic Analysis, Second Edition, Wintrop Publishers, Cambridge, Massachusetts, 1979, s: 74

²⁹ Zeynel DİNLER, Bölgesel İktisat, a.g.c., s:200

³⁰ Zeynel DİNLER, Bölgesel İktisat, a.g.e., s:201

1.4.3.3. Halkın Katılması İlkesi

Kalkınma kutbu oluşturma politikasının başarıya ulaşmasında uygulanan planlara halkın katılımı önemlidir. Yöre halkının politikada söz sahibi olması, fikrinin sorulması, plânların başarıya ulaşmasında önemli bir etkidir. Bölgesel kalkınma politikasında, insanların rolü en önde gelir. Bu katılım kişi onurunu yükselttiği gibi aynı zamanda toplum olma duygusunu artırmaktadır. Sonuçla Bölgesel kalkınma programları canlanmakta ve yöresel denetimin kurulmasını sağlamaktadır.³⁴

1.5. Diğer Ülkelerde Durum

Bütün ülkelerde şuna dikkat edilmektedir; Genel bölge kalkınma planları, uygulanan ülke kalkınma planları ile alt bölge kalkınma planları da genel bölge planları ile çelişmemeli, uyum içerisinde olmalıdır. Planların uygulanmasında önemli araçlardan birini operasyonel programlar oluşturmaktadır. Kalkınmada geri kalmış bölgelerin ekonomik ve sosyal alt yapısının iyileştirilmesine yönelik düzenlenen operasyonel programlar enerji, taşımacılık, sulama, turizm gibi alt sektörleri ilgilendirmekte, bir veya birden çok bölge ve alt bölgede birbiri ile bağlantılı projelerin gerçekleştirilmesini hedeflemektedir.

Gerek planın hazırlanması aşamasında gerekse uygulama aşamasında, özellikle uygulanma aşamasında merkezi ve mahalli özel ve kamusal kuruluşların koordinasyonu oldukça önemlidir. Bu kuruluşların faaliyetlerinin koordinasyon içinde gerçekleşmesi, kaynakların verimli kullanımını ve israfın önlenmesini sağlamaktadır. Sırf bu koordinasyonu sağlamak için mali ve idari açıdan özerk kalkınma ajansları kurulmaktadır. Bu ajanslar kamu ve özel sektör kuruluşları arasında koordinasyon ve yönlendirmeyi yapmaktadırlar. Geniş mali ve teknik bilgi imkanları vardır.³⁵

Avrupa Topluluğu içindeki devletlerde de bölgesel dengesizlikler mevcuttur. Bu ülkeler bölgesel dengesizlikleri gidermek için farklı yöntemler uygulamaktadır. Bazı ülkeler plan bölgeler oluşturup, bölgesel dengesizliği giderme yolu ararken, bazıları ise, mevcut siyasi yapılanma içinde soruna bir çözüm aramaktadırlar. Fakat bütün ülkelerde bir bölgenin ihtiyaçları ile imkanları tespit edilmekte, politikalar da buna göre geliştirilmektedir. Uygulanan bir diğer yöntem ise, genel bölgesel kalkınma planları yerine alt bölgelerin özellik ve ihtiyaçlarına dönük, spesifik tedbirlerin belirlenip uygulanması yolu izlenmektedir.³⁶

³⁴ Zeynel DİNLER, Bölgesel İktisat, a.g.e., s:202

³⁵ Mustafa ALTINTAŞ, Türkiye'de Kalkınma ve ... a.g.e., s:397

³⁶ Mustafa ALTINTAŞ, Türkiye'de Kalkınma ve ... a.g.e., s:394

2. ÇEVRE ETKİLEŞİM ANALİZİ: FÜTZ

Bölgesel gelişimi sağlamak amacıyla yapılacak bir durum değerlendirmesi ve stratejik plan için ilk olarak bölgenin sahip olduğu kaynakların neler olduğu, bunların nasıl değerlendirileceği, üretim, istihdam ve pazarlama olanakları gözden geçirilmesi gerekir. Bu türden bir durum değerlendirmesi ve planlama yapmak için en uygun yöntemlerden biri FÜTZ analizi yapmaktır.

FÜTZ analizi bir organizasyonla çevre arasındaki ilişkiyi analiz eder. Belli bir amacı (misyonu) olan organizasyon amacına ulaşmaya çalışırken, içinde bulunduğu çevre ile etkileşim içindedir. Hemen hemen organizasyonların tümü içinde buldukları çevrenin şartlarından etkilendikleri için amaçlarına ulaşmaya çalışırken içinde buldukları çevreyi analiz etmek durumundadırlar. Amaca ulaşmada kendilerine yardımcı olabilecek dış faktörler belirlendiği gibi, engel olabilecek faktörler de belirlenmelidir.

Bunun yanında söz konusu organizasyonun örgüt içi olanaklarının neler olduğu, zayıf yanlarının neler olduğu da belirlenerek, ulaşmaya çalışılan amacın ne oranda realize edilebileceği ve bunun ne kadar zaman alacağı ortaya konulmuş olur.

2.1. FÜTZ Analizinin Açılımı

FÜTZ analizinin açılımı şu şekildedir: F: Fırsatları, Ü: Üstünlükleri, T: Tehditleri ve Z: Zayıflıkları anlatır. Organizasyon amacına ulaşmaya çalışırken dış dünya veya çevre dinamik bir özellik gösterir. Değişen çevre koşulları bazen fırsatlar yaratırken bazen de tehditlerle karşılaşılması mümkündür. Bu faktörlerin tümünü bir şema yardımıyla gösterebiliriz;

Çevre Şartları ile İşletme Yetenekleri Arasındaki İlişki

Kaynak: Ömer DİNÇER, Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, İz dincilik, İstanbul, 1994, s: 132

2.2. Dış Çevrenin Analizi: Fırsat ve Tehditler

Organizasyonun amacına ulaşmasını kolaylaştıran yararlanılabilecek durumları ifade eder. Organizasyonun amacına ulaşmasını engelleyen veya zorlaştıran durumlara da tehdit denir. Burada hem fırsat hem de tehdit organizasyon dışından kaynaklanmaktadır. Organizasyona göre bağımsız değişkenlerdir. Organizasyon hedefine ulaşabilmek için bu türden bağımsız değişkenlerdeki gelişmelere göre kendini ayarlaması, planını revizce etmesi ve gerekli organizasyon içi düzenlemeleri yapması gerekir.

2.3. Organizasyonun Analizi: Üstünlükler ve zayıflıklar

Organizasyonun rekabet edebilme yeteneği üstünlüklerine bağlıdır. Organizasyonun rekabet üstünlükleri aynı zamanda çevrede oluşan fırsatları değerlendirme ve tehditlerle başa çıkabilme yeteneğini de yakından ilgilendirir. Öte yandan organizasyonun rekabet avantajının bulunmadığı, amacına ulaşmada zayıflıklarını ifade eden zayıflık kavramı, organizasyonun güçsüz yanlarını ifade eder. Dinamik bir süreç içinde olan çevre koşullarındaki değişime, organizasyonun ayak duramaması da zayıflıklara dahildir.

FÜTZ analizi SWOT analizi olarak da geçer. SWOT kelimesi, İngilizcede güçlükler zayıflıklar, fırsatlar ve tehlikeler anlamına gelen Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats sözcüklerinin baş harflerinden oluşan bir kelimedir. Stratejik planlama sürecinde uygulanan bir yöntem olan SWOT analizi, işletmenin veya organizasyonun güçlü ve zayıf yönlerinin tespitini amaçlamaktadır.²⁷

Sonuç olarak FÜTZ bir organizasyonun hedefleri doğrultusunda organizasyonun iç yapısı ve çevre koşulları ile ilgili kuş bakışı bir değerlendirme yapmasından başka bir şey değildir.²⁸

3. BÖLGESEL İKTİSATA FÜTZ ANALİZİNİN KULLANIMI

Stratejik düşünce ve stratejik planlama kavramları ilk olarak askeri alanda doğmuş ve uygulanmış olsa bile bugün işletme biliminde de sıkça kullanılmaktadır. Firmanın bu günkü ve gelecekteki durumunun analiz edilmesinde yoğun olarak da FÜTZ analizi kullanılmaktadır.

Stratejik düşünce ve stratejik planlama özellikle de FÜTZ analizinin

²⁷ M. Ali DULUPÇU, Göller Bölgesinin SWOT Analizi, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İsparta, 1995, s:25

²⁸ Leonard GOODSTEIN, Timothy NOLAN, J.W. PFEIFFER, Applied Strategic Planning, McGraw-Hill, Newyork, 1993, s:226

kullanılması firmaların politikaların uygulanarak önceden belirlenmiş amaçlara ulaşmaya çalışıldığı alanlarda sıkça görülmektedir. Bu bağlamda bölgesel iktisatla ilgili analizin yapılması sırasında, oldukça uygun bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir bölgede veya yöredeki sorunların neler olduğu, hangi çözüm yolları ile sorunların aşılabileceği ile ilgili yine başvurulması gereken araçlardan biri FÜTZ analizidir.

Bir bölgesel planlamada Biz neyiz? Ne olmak istiyoruz? Soruları ortaya konulduktan sonra sıra bu hedeflere nasıl ulaşılacağı sorusunun cevaplanmasına gelmiştir. Burada yöre ile ilgili FÜTZ analizi yapılır. Yörenin kendi olanaklarının neler olduğu üstün ve zayıf yanlarının neler olduğu, bunun yanında bölge dışı koşullar, olarak ülkede ve dünyada ekonomik ortamın durumu belirlenerek bölge ekonomisi için hangi fırsat ve tehditlerin bulunduğu araştırılarak ortaya koyulur.

Yukandaki çevre şartları ile işletme yetenekleri arasındaki ilişki, çevre şartları ile bölge arasındaki ilişki şekline çevrilirse şöyle bir şema karşımıza çıkar;

Çevre Şartları İle Bölge Arasındaki İlişki

Bu şemaya göre bir ekonomik alanın analizi ve buna bağlı olarak FÜTZ analizi şu şekilde yapılabilir.

3.1. Bölge Analizi: Üstünlükler ve Zayıflıklar

Bir ekonomik alanın veya yörenin stratejik planlaması yapılırken, ilk olarak mevcut durum ortaya konulur. Sahip olunan ekonomik zenginlikler, mevcut üretim ve üretim kapasitesi tespit edilir. Bu kapsamda yörenin yer altı ve yerüstü zenginlikleri, maden, turizm ve üretim açısından potansiyeli ortaya konulmalıdır. Yine benzer şekilde bölgenin üretim potansiyeline uygun per-

sonel alt yapısının yeterli olup olmadığı sağlıklı bir şekilde tespit edilir. Yörede örgütlenmiş kamu hizmet birimlerinin yörenin mevcut ekonomik yapısı ve üretim potansiyeli ile uyumlu olup olmadığı ortaya koyulmalıdır.

Daha sonra da yörenin coğrafi konumu ve iklim yapısı ekonomik sonuçları ile birlikte ortaya konulması gerekir. Belki de bunlardan da önemlisi yöre ile ilgili sosyolojik bir analizin yapılması gerekir. Yöre halkının üretim ve çalışma felsefesi ekonomik gelişmeyi ne yönde etkileyecektir. Bunun çok net bir şekilde ortaya koyulması gerekir. Çünkü ekonomik gelişme, gerek emek olsun gerekse mütешеbbis olsun temelde insan faktörüne dayanmaktadır.

Bir diğer ortaya konulması gereken konu ise bölgenin istihdam(işsizlik) ve gelir düzeyidir. Buna bağlı olarak yörede sosyal ve kültürel ihtiyaçların hangi oranda karşılandığı, yöresel kalkınma ve gelişme açısından önemlidir. Yöredeki eğilim olanaklarının üretim potansiyeli ile uyumluluğu ve yöre insanının istihdam edilecekleri alanla ilgili yeterli eğitimi alıp almadıkları açıkça ortaya koyulmalıdır. Yörede ekonomik gelişme için vazgeçilmez unsurlardan olan hem kamunun hem de özel kesimin sağlamış olduğu sermaye birikimi incelenerek mevcut ve gerekli teknik düzey ile uyumuna bakılmalıdır.

Bütün bu belirleme ve tespit çalışmalarından sonra bölgenin üstünlükleri ve zayıflıkları ortaya koyulmuş olacaktır.

3.2. Dış Çevrenin Analizi: Fırsat ve Tehditler

Dış çevrenin analizi ile ilgili olarak ilk yapılacak iş bölgedeki üretimin pazarlama olanaklarını gözden geçirmektir. Bir bölge için pazar üç bölümden oluşur. Bunlardan ilki bölge içi taleptir. İkincisi bölge dışı fakat yurtiçi taleptir. Son olarak da bölgeden yapılacak ihracattır. Bu bakımdan bölgesel üretimin pazar olanakları bölgeye önemli fırsatlar sunar ve tehditler oluşturur. Bu arada bölgenin üretimi ile ilgili bölge dışındaki rekabet koşulları da dikkate alınmalıdır.

Daha sonra bölgenin üretim faktörleri bakımından bölge dışındaki koşullar gözden geçirilmelidir. Emek, sermaye, mütешеbbis açısından bölgenin eksik yada fazlası olabilir. Böyle dengesizlikler durumunda yine bölge dışında oluşabilecek fırsat ve tehditler dikkatle incelenmelidir. Örneğin bölgede ciddi bir işsizlik varsa ve istihdam açığı olan bölgelerde bulunuyorsa, bu durum bizim bölgemiz için bir fırsat olabilir. Yada bizim bölgemizde ihtiyaç duyulan kalifiye eleman ihtiyacı belki çok uygun koşullarda diğer bir bölgeden karşılanabilir.

Bölgenin bulunduğu coğrafya, başlıca ulaşım yolları olan kara, demir, deniz ve hava yollarına uzaklık-yakınlık açısından, yada ulaşım kolaylığı ve olanağı açısından bölgeye fırsat ve tehditler sunabilecek bir başka bir konudur. Bu konuda da yapılması gerekli işler belirlenerek plan kapsamına alınmalıdır.

Dış çevre ile ilgili olarak yurtiçi ve yurtdışı ekonomik ve siyasal konjunktur de önemli fırsat ve tehditler barındırmaktadır. Yurtiçinde ekonomik ve siyasal istikrarsızlıkların bölgeleri de bire bir etkileyeceği şüphe götürmez bir gerçektir. Bunun yanında globalleşen bir dünyada yaşamaktayız. Benzer şekilde dünyanın öteki ucundaki bir gelişme bugün tüm dünyayı etkileyebilmektedir. Yakın geçmişte yaşadığımız Asya'daki ekonomik krizden tüm dünyanın nasıl etkilendiği bu gün herkesin bildiği bir konudur. Bunun gibi özellikle de bölge açısından gerek pazar gerekse girdi temin edilen yer konumundaki yerlerdeki gelişmeler de bölge ekonomilerinin ilgilendiği gereken yerlerdendir.

Bu konu ile ilgili kayıtsız kalmamayacak bir konuda söz konusu bölge ile diğer bölgeler arasında oluşan gelişmişlik farklarıdır. Dışsal bir faktör olmasına karşın ihmal edilemeyecek bir konudur. Bölgesel gelişmişlik farkı bazen önemli fırsatlar sunar (kalkınmakta öncelikli yörelere sağlanan vergi kolaylıkları gibi) bazen de önemli sorun ve tehdit oluşturmaktadır.

3.3. Misyon ve Hedef Belirlenerek Planın Uygulamaya Konulması

Bölgenin ekonomik, coğrafi ve sosyal fotoğrafının çekilmesinden sonra da bir hedef saptanır. Hedef saptanırken bölgede hangi mallar ve hizmetlerin üretiminde uzmanlaşılacağı, ali yapı yatırımlarının nasıl ve ne yönde artırılacağı belirlenir. Daha sonra da istihdam ve gelir düzeyinin hangi seviyeye çıkarılmak istendiği belirlenir. Bundan daha da önemlisi ulaşılmak istenen hedeflere bir senaryo dahilinde zaman unsuru katılır. Hangi hedefe ne zaman ve hangi aşamalardan geçilerek ulaşılabileceği, hedeflerin tümü için bir senaryo ile ortaya koyulur. Yapılan tespitler ışığında koyulan hedeflere ulaşmak için oluşturulan plan uygulamaya konulur. Burada en dikkat edilmesi gereken konu zaman içinde öngörülemeyen gelişmelere göre planın revize edilerek tüm koşullarda hedeflere büyük bir yüzdellik oranla ulaşılmalarının sağlanmasıdır.

SONUÇ

İktisat bilimi içinde önemli bir yeri olan bölgesel iktisat ve bölgesel gelişme İkinci Dünya Savaşından sonra daha bir önem kazanmıştır. Makro

ekonomik konuların daha alt birimlere indirgenerek analiz edilmesi ve ekonomi politikalarının operasyonel bir nitelik kazanmalarından önemi gündene güne artmaktadır.

Belli kriterler bakımından homojen nitelik taşıyan yeryüzü parçası olan bölge ekonomik açıdan da homojen polarize(kutup) bölge gibi gruplara ayrılır. Bu tür gruplamalarda hareket noktası, bölgenin ekonomik gelişme düzeyi ve ekonomik faaliyetlerin bölge içinde göreceli bir şekilde eşit dağılıp dağılmadığı gibi kriterlerdir.

Bölgesel gelişme ile ilgili çalışmaların amacı, ya ülke genelinde bölgesel gelişmişlik farklarının giderilmesi, ya da bir bölgenin ekonomik gelişmişlik düzeyinin artırılması ve bölgedeki ekonomik potansiyelin harekete geçirilmesidir. Bir bölge içinde ekonomik gelişmenin sağlanması ve bölgedeki üretimin artırılması için yapılması gerekli işlerden ilki bir plan yapmaktır. Bu çalışmada planlama aşamasında bölge ile ilgili FÜTZ analizi yapmanın ve daha sonraki aşamalarda karşılaşılabilecek sorunlarda tekrar FÜTZ analizinden yararlanmanın faydaları tartışılmıştır.

FÜTZ analizi daha çok işletme biliminde kullanılan bir teknik olmasına karşın iktisat biliminde de sorunların analizi ve gelecekle ilgili tahminlerde sıkça kullanılan bir teknik durumundadır. Bölgesel iktisat da FÜTZ analizinin uygulama alanı bulduğu yerlerden biridir.

FÜTZ analizi işletme biliminde işletmenin analizinde işletmenin üstünlük ve zayıflıklarının belirlenmesine yardımcı olurken, çevrenin analizinde de fırsat ve tehlikelerin belirlenmesinde kullanılmakta ve işletmeye amacını gerçekleştirmede bir kolaylık sağlamaktadır.

Bölgesel gelişmede ise işletmenin analizinde kullanılan işletmenin üstün ve zayıf yanlarının analizine karşın, bölgenin üstün ve zayıf yanları analiz edilmektedir. Bu kapsamda bölgenin ekonomik zenginlikleri, üretim olanakları, alt yapı, üst yapı ve insan kaynaklarının durumu ile yöredeki kamu kesiminin mevcut örgütlenmesi ile yörenin ekonomik gereksiniminin uygunluğu tespit edilir. Daha sonra da işsizlik ve eksiklikler gibi bölgenin zayıf olduğu yanlar tespit edilir.

Yine FÜTZ analizinde işletmenin dış çevresinin analiz edilerek dış çevrenin sunduğu fırsat ve tehditlerin tespitine karşılık, bölgesel gelişmede de yörenin dış çevresi analiz edilerek bölge açısından fırsat ve tehditler tespit edilir. Yöre dış çevrenin sunduğu fırsatlar ve tehditler olarak bölge üretiminin pazar olanakları, rekabet durumu, üretim faktörlerinin açık veya fazla olması durumunda bunun sorun olmaktan çıkartılabilecek durumu, bölgenin

coğrafi konumu ile ulaşım yollarına göre hangi konumda olduğu belirlemler Uluslararası ve ulusal düzeyde ekonomik ve siyasal eğilimler ve istikrar da bölgeye sundukları fırsat ve tehditler açısından değerlendirilerek gerekli çalışmalar yapılır.

Bütün analizler somucunda yörenin hedef, misyon ve planı oluşturulur. Yapılan tespitler ışığında koyulan hedeflere ulaşmak için oluşturulan plan uygulamaya konur. Daha sonra da öngörülemeyen gelişmelere göre hareket planı revize edilerek hedeflere ulaşmaya çalışılır. sorenareket

KAYNAKÇA

- Hüsnü ERKAN, Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme, Kavram matbası, izmir,
- John Wiley & Sons, Inc. Economic Analysis, Second Edition > Winthrop Publishers, Cambridge, Massachusetts 1979
- Leonard GOODSTEIN, Timothy NOLAN, J.W. PFEIFFER Applied Strategic Planning, McGraw-Hill, Newyork 1995
- M. Ali DULUPÇU, Göller Bölgesinin Swot Analizi, yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta, 1995
- M U S S A S - T M ^ 0 r " f y A T o T ^ * M * • < * 2. Anka, 1995
û t l t ? ' - ? i t , y ' l * x * * * * u W * < T M Sonuçlan, kalite
- Mustafa ERKAL. Bölge AcBm d a n A z gelişim i t i k i , ^ ^ ^ ^ ^
- o T M d l S R i S , r a l e j , k Y ö n e l i m v e t 5 , e l m e * * * * * > ' * * * - * . b - u .
- Z e y M . D B u I E U f " u u * * . . 2 . B a s m a : " " " " " S o * * * - Bas,mevi,